

Novi roman Claudija Magrisa *Razvrstano kao gotova stvar*

– dvije recenzije u "Le Mondeu" od 10. studenoga 2017.

Claudio Magris smješta radnju svoga romana u Risiera di San Sabba, nacistički koncentracijski logor u Italiji. Rumunjski pisac Norman Manea pročitao je taj sjajni roman:

Sjene Trsta

Claudio Magris je jedan od najkozmpolitskijih i najrafiniranijih pisaca Europe. Nije čovjek koji će gubiti svoje vrijeme sanjajući Donalda Trumpa. Njegov najnoviji roman *Razvrstano kao gotova stvar*, svakako nije predviđanje izbora američkog predsjednika. Ipak, navodi nas da na to pomislimo. Jer Magris je tražitelj istine, iste one istine koja je, izgleda, postala nepronalaziva u eri krivotvorenja i "post-truth" (post-istine).

Istina i identitet – kako živimo s vlastitim jastvom? To su velike niti vodilje Magrisova djela, od *Daleko od gdje?*, njegove knjige o Josephu Rothu (1971; Seuil, 2009), sve do *Mikrokozmosa* (1997; Gallimard, "L'arpenteur" /Mjernik/), 1998), prelazeći preko njegovoga slavnoga "putopisa" *Dunav* (1986; Gallimard, 1988) i njegovih novinskih članaka. Vrveći likovima, *Razvrstano kao gotova stvar* otvara se poput izuzetno prostrane epopeje na narativnom polju – od Njemačke i Italije do Praga, od Rusije do Sjedinjenih Država, sa studijskim putovanjima do Paragvaja i Bolivije. Njegovo središnje pitanje: što ostane od istine kada se podvrgne provali laži, bilo da se radi o starim političkim smicalicama ili potpuno novim protuistinama, kada se one iznenada obruše na sve vidove egzistencije? Što ostaje kada se "laž širi dok ne postane istinita ili barem takva za najveći broj ljudi"? Koju ulogu ona igra u nastavljanju ili obnavljanju starih ratova i njihovih posljedica?

Priča počinje u Trstu, pišćevom gradu, u staroj tvornici riže San Sabba, prvoj tvornici za ljuštenje riže, izgrađene u jednom predgrađu u XIX. stoljeću. Između 1943. i 1945., la Risiera, "crnkasta i crvenkasta" zgrada, postala je nacistički logor smrti gdje su brojni židovi, antifašisti, talijanski i jugoslavenski partizani i politički zarobljenici – nekih 3 000 žrtava ukupno – poubijani i zatim spaljeni u krematorijskoj peći, jedinoj u Italiji, koja se tamo tada nalazila. Zločini ubrzo zaboravljeni u poslijeratnim godinama. Ali jedan čovjek to nije zaboravio. Bio je to povjesničar po imenu Diego de Henriquez, koji je proveo svoj život u skupljanju svakakvog oružja i ratnoga materijala.

Henriquezova zamisao bila je stvoriti muzej koji bi trebao postati, "izlaganjem tolikih instrumenata smrti, instrument mira". Istovremeno, profesor Henriquez posvetio se prepisivanju u bilježnice natpisa koje su zarobljenici ostavljali u svojim ćelijama ili u

latrinama tvornice riže. Bili su to kompromitirajući grafiti jer su se na njima nalazila imena mučenih i poubijanih žrtava, ali i ona izdajica, špijuna i potkazivača i profitera svake vrste povezane s funkcioniranjem logora. Čudno, Henriquez i njegove bilježnice nestale su u požaru 1974. U općem metežu, natpisi su izbrisani sa zidova tvornice riže. Kasnije stvar se "razvrstala kao gotova (ad acta)". Odatle i naslov romana. Ponovo otvarajući taj dosje više od sedamdeset godina nakon samih događaja, Claudio Magris uvelike se nadahnjuje Diegom Henriquezom – "genijalnim i neslomljivim Trščaninom velike kulture, prožetim velikom strašću" – da bi stvorio svoga "Sakupljača", usamljeni i ekscentrički lik, kojemu ne daje ime, ali koji je isto tako pohranio natpise zatočenih i koji će, nakon što će pretvoriti tvornicu riže u "Ratni muzej za ostvarenje mira", i sam izgubiti život u njezinom požaru. U romanu, Magris zamišlja da jedna mlada žena nastavlja njegov rad.

Kći američkoga crnoga pilota iz okupacijskih postrojbi i jedne trščanske židovke što ju je poštedito holokaust, Luisa Kasika Brooks, unuka utamničenih, mlada je i dražesna kustosica posvećena svojoj zadaći. Zadužena da rekonstruira i preoblikuje muzej, Brooks ekskurira prošlost kako bi se izbjeglo, kako kaže Magris, da "zvjerstva ne izblijede poput kreča kao zidovi tvornice riže."

Jedan od brojnih Magrisovih prozih postupaka je što nas navodi da napredujemo u romanu kao da posjećujemo taj "muzej mržnje", dvoranu po dvoranu. Svako poglavlje počinje jednim oružjem kojega nam povijest pisac priča – osim ako je ne pričaju sama oružja. Tu se mogu naći lukovi i strijele Indijanaca iz Gran Chaca u Južnoj Americi, katapult plemena Chamacoco, koji se koristi da bi izbacivao kugle od zemlje osušene na suncu, mač tjelesne garde nadvojvode Maksimilijana, meksičkoga cara, haubice iz 1914., tenkovi i džipovi iz 1940., mitraljez Saint-Etienne 1907, par obuće jednog slovenskog partizana, primjerci *Protokola sionskih mudraca* ili *Mein Kampf*, brojni arhivski dokumenti, anonimna pisma, potkazivanja ili osvete, ili pak jedan pisači stroj Olivetti sa sljedećim reklamnim sloganom: "Pero više ubija od mača."

U jednoj od dvorana, vidimo posthumnu medalju izvjesnom komesaru Collottiju zato što je mučio jednoga antifašistu stavljajući mu električne žice na genitalije i u usta. Sa strane se prikazuje video snimljen na desetu godišnjicu Sakupljača. Tko je on bio?, pita se jedan lik. "Veliki sveučilišni profesor, prevarant, obmanjivač, manijak?" Posvuda prevladava dvosmislenost. Kao u priči Otta Schimeka, toga austrijskoga vojnika pokopanoga u Poljskoj. Na pozlaćenoj ploči koja se nalazi na njegovom grobu piše da je Schimeka strijeljao Wehrmacht jer je odbio pucati u poljske civile. Ipak će se otkriti da je taj "junak" – kojemu je u svoje vrijeme odao počast i Lech Walesa – bio nepostojan vojnik, dezertar iz njemačke vojske, ali da su Austrijanci i Poljaci trebali rodoljubnu legendu.

Istina je u sjenama – riječ koja se vraća, pod Magrisovim perom, u brojnim ponovnim prigodama. U Sakupljačevoj bojažljivoj mladosti. U njegovim maštarijama seksualne inicijacije. U plamenovima požara. I dok taj čovjek – koji svaku noć spava u jednom

sarkofagu muzeja – osjeća da ga dim guši, dok mu zrak postaje sve zagušeniji, on zapazi kako je iščezla sasušena krv koju je imao pod noktima. Povijest je, misli on, "jedna dobra manikerka".

U ovom snažnom i čarobnom romanu gdje se etika i estetika stavljaju u službu jedna drugoj, Magris nas neprestano podsjeća do koje su točke činjenice i izmišljotine ispremiješane, ali i u kojoj je točki "laž" u književnosti ponekad istinitija nego što bi to iskazivala neposredna stvarnost. Njegovo dojmljivo povijesno i društveno znanje, njegova bespogovorna lucidnost, njegova mješavina sarkazma i suosjećanja prema svojim likovima: sve to pridonosi da ovaj moćni roman postane "totalna" i značajna studija o čovječanstvu, koje zavaruje svoja proturječja i svoje složenosti od samoga svoga praskozorja. O ratu kao i o miru. Jedan vrko veliki pisac daje nam vrlo veliku knjigu, za našu epohu.

*Florence Noiville: Za ovoga velikoga predstavnika "Mitteleurope",
Claudija Magrisa, uloga pisca je da ekshumira slojeve istine*

Lovac na tragove

On je jedan od onih pisaca puževa koji nose svoje djelo na svojim leđima. Oni proizvode "globalne" knjige – "svjetske", ako možemo tako reći – u svakom slučaju bez odnosa s mjestom gdje se one stvaraju. Za druge pak važi obratno: njihovi tekstovi prožeti su zemljom i bojom. Mazanje bojom, sidrište ("Encrage, ancrage"). Onima prvima, geografija ne šapće samo njihove teme, ona ih stvara u dubini, kao kod Claudija Magrisa, jednoga od najvećih europskih pisaca, prvaka u svim kategorijama te "geopoetike".

Rođen u Trstu 1939. , taj germanista po obrazovanju – on nije samo romanopisac i esejista prekriven nagradama, već i kritičar i novinar od kalibra: List *Corriere della Sera* slavio je ove godine njihovih 50 godina suradnje – izgradio je jedinstveno, eruditsko djelo, duboko humanističko. Djelo obilježeno potragom za slobodom i kojega jedan od glavnih korijena duboko uranja u tlo austrougarskoga staroga Carstva. *Mitteleuropa*.

Totalna knjiga

Tu zemlju međâ, Claudio Magris promatra kroz sve moguće leće, makroskopom ili mikroskopom. Ponekad, on proširuje svoje žarište do maksimuma, brazdajući taj cijeli teritorij, kao kada slijedi rijeku Dunav od Crne šume do Crnog mora (*Danube*, 1988). U drugim prilikama on zumira na svoj rodni grad, taj grad obilježen svim identiteima u pokretu, istovremeno latinskim, germanskim i slavenskim: Trst pisaca Itala Slava, Umberta Sabe, Borisa Pahora. Još više uvećavajući sliku on nas uranja ne u jednu četvrt ili u jedno predgrađe, već u unutrašnjost jedne vrlo precizno određene građevine. Ovdje na broj 5 Via Giovanni Palatucci. Jedna crvenkasta građevina, masivna i četvrtasta, koja je najprije bila tvornica za ljuštenje riže, a zatim, za vrijeme Drugog svjetskog rata, nacistički logor za istrebljenje – sa četiri krematorija – onaj što ga je izbjegao Slovenac Boris Pahor ali gdje je 5000 drugih stradalo : la Risiera di San Sabba.

Na proputovanju kroz Pariz, Claudio Magris kaže da je "iscrpljen tom knjigom." "Nakon šest godina rada i intenzivnoga istraživanja, od Italije do Martiniquea, ja sam ispražnjen poput apartmana poslije iseljenja." Ali pred oči nam se pojavljuje slika punine kada zatvorimo stranice toga vrlo velikoga romana, te totalne knjige. Više nego u u nekoj drugoj, Magris je u nju unio sve svoje snage. On je u nju stavio sve svoje znanje. Kako bi iluzija proze vratila barem jedan dio istine la Risiere, on se stavljao naizmjenice u ulogu arheologa, kroničara, istraživača, mjernika, pripovjedača... Riječ koju je izabrao je "izumitelj". "Pisci – kao što su to već Grci znali – pripovijedaju mnoge laži, drugačije rečeno oni izmišljaju. Ali etimologija navodi da

je "izmisliti" vrlo usko povezano s "nalaziti" – "inventio", "invenire" – nešto stvarno, istinito.

Ovom prilikom pronaći značilo je najprije dokazati. Učiniti neosporivim postojanje la Risiere. Jer povijesna je ironija da je ova knjiga uzaludno počivala samo na jednom mjestu, ono se naslovljava *non luogo*, to jest "ne-mjesto" na talijanskom. Što nije slučaj jezika... Trščani već dugo vremena sve čine da bi zaboravili la Risieru. Da bi je izbrisali iz krajolika. Mnogo prije vatre i topline vrhunsko oružje bila je tišina. Claudio Magris priča o "lijepim vilama s pogledom na more", o večernjim sijelima koja su se u njima provodila s "uniformiranim slugama" uz zvonjavu kristalnih čaša. "Nije se govorilo o ratu tijekom tih večeri. Barem, ne o onome koji je netom završio. Malo o ratovima u Africi ili Aziji, to je bilo daleko, a ni Nijemci, ni Talijani, ni Slaveni nisu u njima sudjelovali bez razloga. Ratove su prouzrokovali komunisti koji su bili posvuda..."

"Potraga za razlozima"

Ako je pisati nalaziti istinu, što je istina? Često, nešto što je tu, skriveno, a što pisac samo prenosi. Već je u *Utopiji i razočaranju* (Gallimard, 2001), Magris zapazio da "pisati je uvijek prepisati; isto kao što je srednjovjelojni prepisivač nanovo prepisivao stari tekst, svaki pisac prepisuje skriveni i neuhvatljivi tekst, neizrecivu knjigu o životu, riječi ugravirane u stvari, u žilice jednoga lista." Ovdje je trebalo moći pročitati nekoliko zamišljenih "listova" u kalciniranim bilježnicama Diega de Henriqueza. Istrugati kreč da bi se pronašao trag grafita na zidovima, otisak imenâ u kamenu. Ima dosta smjernosti u načinu na koji Magris shvaća svoju ulogu. Tražilac tragova. Onaj koji otkriva slojeve i iznosi na svjetlo dana ono što izranja.

Tek kasnije dolazi trnovito pitanje koje se postavlja u većini njegovih knjiga: što likovi žele učiniti s tom istinom? "Kao što je rekao jedan španjolski jezuita iz XVII. stoljeća, reći istinu je kao prakticirati puštanje krvi iz srca", bilježi Claudio Magris. "To je poput kirurškoga zahvata koji može spasiti ili ubiti. Možda je jedna od konstanti mojih knjiga ne samo istraživanje istine već prije potraga za razlozima koji nas guraju da je ne želimo vidjeti, reći ili vjerovati u nju, da je krivotvorimo, ispravljamo, dotjerujemo. To je istraživanje već postojalo u mojemu prvome kratkome romanu, *Istraga o sablji* (Gallimard, 2015). Ono se zatim produžava u drugim tekstovima."

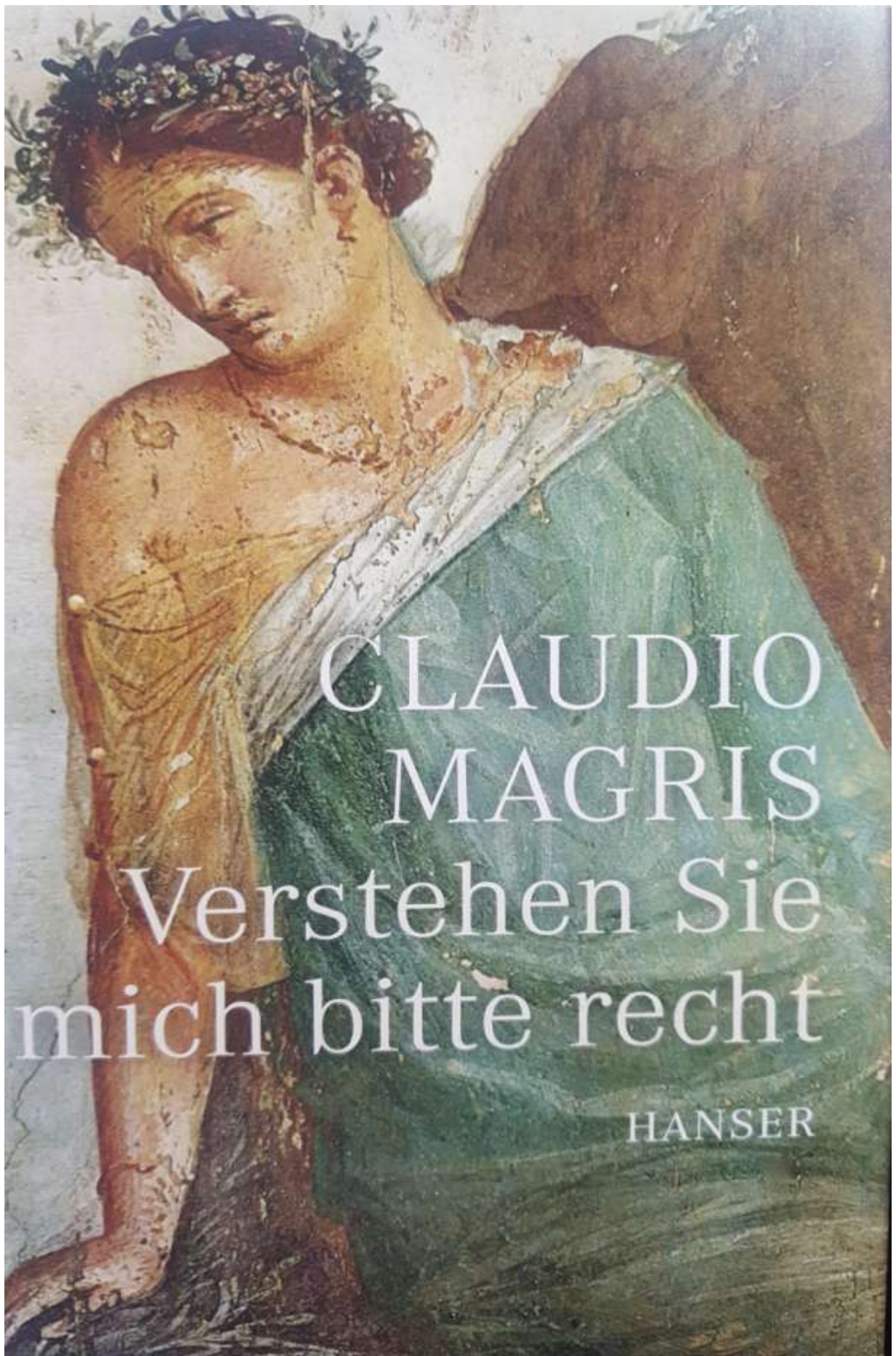
U romanu *Razvrstano kao gotova stvar*, radi se, po njemu, o tome da se pokaže "kako krivotvorenja ili izobličenja istine žive u duhu i srcu Trščana i kako oni konačno ponovo pišu priče, pričaju ih... i svakako u njih vjeruju. U biti, Magris nije jedini izumitelj u ovoj pripovijesti. Njegovi su likovi "izumitelji". Da ne govorimo o čitatelju... Svatko je izgradio jednu priču u kojoj nalazi "svoju" istinu. U toj fazi, primjećuje Magris, ne govorimo više o objektivnoj ili povijesnoj istini, već o intimnoj i egzistencijalnoj istini pojedinca. To znači o istini prekrivenom "morem proturječja, osjećaja, emocija i zasljepljivanja postojanja."

Vraćamo se Trstu. Magris je uvjeren da njegov lik "Sakupljač", luđak, može biti sam Trščanin. Jer to je "jedan manijak" koji sakuplja oružje do beskonačnosti da bi sebi pribavio ohrabrujući dojam "postojanosti". Jer njegovo se sakupljanje nikada ne završava i jer ga ništa ne zadovoljava. Ni prestanak ni nastavak. Pisac vidi u toj neurozi jedno obilježje duboko "mitteleuropsko". Trst je – poput Praga – onaj grad s kojim nikada ne završavamo, objašnjava on. S kojim možemo održavati samo "edipovski odnos". Grad prema kojemu, pisao je on u *Abecedama* (Gallimard, 2012) jedino moguće stajalište je "jedno stalno kolebanje između lude volje da pobjegnemo i gorljive želje da se vratimo, između dvije nemogućnosti, one da ga podnosimo i one da ga potisnemo."

Izvadak iz teksta:

"Koristiti ih ili ih uništiti, te krajnje bilješke, izazivačke i mahnite, o njegovim zadnjim danima u Rimu, ostavljenim nedovršenima u lijepoj sredini? Pokoriti se zahtjevima profesionalne savjesti, povijesne strogosti, koji nalažu da se objave svi dokumenti, bez ikakve moralne ili bilo koje druge cenzure, ili pak poštovati nedokučivu tajnu svake duše, neprozirnost na koju svatko ima pravo prema nekome, bilo da se radi o sucima, istražiteljima, novinarima koji postavljaju pitanja, ljudima koji pišu knjige ili organiziraju izložbe i imaju potrebu da krađu fotografije u ladicama? Je li doista dozvoljeno ući u jedno srce, čak ako smo i proveli dosta vremena na njegovom pragu, kradomice zagledati što se nalazi u nutrini, prikupljati obavijesti i naklapanja o susjedima koji prolaze pred tim vratima, naposljetku istraživati, kako se kaže, istinu? Ali kada je konačno nađemo ili povjerujemo da smo je našli, obuzme nas želja da uradimo kao i oni detektivi u filmovima koji, jednom kada otkriju identitet onoga koga traže, okrenu se i idu malo prošetati, da dadu vremena traženoj osobi da pobjegne i ponovo postane nedostupna (...) A možda je i pravedno tako uraditi kada je duša na koju stavljamo ruku istovremeno i čisto srce."

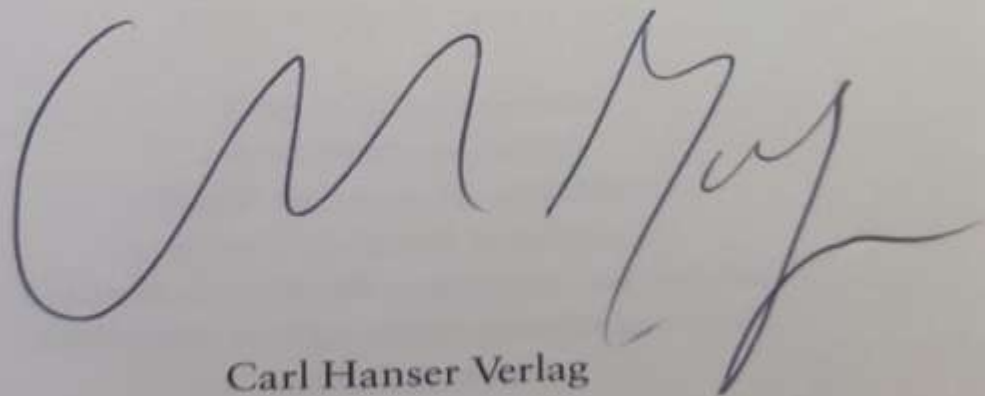
Razvrstano kao gotova stvar, stranice 403-404.

Claudio Magris
Verstehen Sie mich bitte recht

Aus dem Italienischen
von Ragni Maria Gschwend

A Filipp Zivan,

A large, stylized handwritten signature in black ink, appearing to read 'C. Magris', is written across the lower half of the page.

Carl Hanser Verlag